

“CEZA SÖMÜRGESİ” VE OTORİTERYANİZME KAFKAESK BİR YAKLAŞIM

Medine Sivri* - Fulya Çelik**

Giriş

20. yüzyılda bilimde ve teknolojide yaşanan gelişmeler ve bu durumun sosyo-politik açılımları insanı anlam veremediği bir dünyada yaşamaya zorunlu kılar. Zira, bilgi ile bilgiyi hayata olumlu bir şekilde geçirmek için gerekli olan bilinç yeterince geliştirilemez. Bu köprü eksik kaldığından, insanlık adına büyük acılar yaşanmaya başlanır. Varoluşçuluk, saçmalık felsefesi, dadacılık ve ardı sıra gelen gerçeküstücülük akımı da bu durumun edebiyat ve felsefede bir yansıması olarak ortaya çıkar. Modern toplumsal hayatın bir getirisi olarak, her şey gibi yazarın da gerçeklik algısı değişime uğrar. Madde egemenliği altında yazar, iç dünyasına ve içinde yaşadığı dünyaya karşı bir mücadeleye girer. Bu savaşta gerçekçilerden devraldığı gerçeklik aynasını elinden düşüren modern yazar, bir taraftan kendi bütünlüğünü yitirip parçalı bir kişiliğe bürünürken; diğer bir taraftan çatlayan aynasından gerçeklik olgusunu kendi bakış açısıyla yansıtmaya çalışır.

Modern edebiyatın en önemli yazarlarından biri olan Kafka, dış dünyadan ödünç aldığı gerçekçi unsurlarla iç dünyasını harmanlayarak özgün ve çok boyutlu gerçeklik betimlemeleri sunar. Kendine özgü biçemi ve eserlerinde sürekli işlediği yabancılaşma olgusu, iletişimsizlik, yalnızlık, korku, bunalım, değersizlik duygusu, özgüven eksikliği, bürokrasi ve hiyerarşinin insanı birey olarak hiçe sayması gibi konularla modern

*Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doktora Öğrencisi.

toplumsal hayatın panoramasını çizer. Grotesk bir atmosferde kurguladığı eserlerinden *Ceza Sömürgesi*'nde de en sık işlediği konulardan biri olan bireyin bürokrasi ve hiyerarşi karşısındaki çaresizliğini ve madde egemenliğinin maddeye tapan (meta fetişist) birey üzerindeki etkilerini ele alır.

Bu bağlamda çalışmada, 20. yüzyıl edebiyatının yetiştirdiği büyük anlatı ustalarından biri olan Franz Kafka'nın *Ceza Sömürgesi* adlı öyküsü kafkaesk* unsurlar çerçevesinde, otoriteryan kişilik tipi ve kitle psikolojisi ile ilişkili olarak sosyo-psikolojik ve **otobiyografik** bir yaklaşımla incelenmeye çalışılacaktır.

“Ceza Sömürgesi” ve Otoriteryanizme Kafkaesk Bir Yaklaşım

Ceza Sömürgesi adlı öykü Fransızca konuşulan bir sömürgece geçer. Araştırma gezisinde bulunan bir adam bu sömürgece özel bir makine ile yerine getirilen infazlardan birine şahit olur. Aslında simgesel olarak, söz konusu makine sistemin kendisini temsil ederken; dişlileri de insanı öğüten bir araçtır. Eski bir asker olan mahkûm, büyüğüne saygısızlık ve hakaret suçuyla idama mahkûm edilir. Sömürgecinin eski komutanının tasarladığı ve yaptığı, suçluyu vücuduna suçunu kazıdıktan ve 12 saat boyunca acı çektiirdikten sonra öldüren bir makine düzeneği öykünün temel konusunu oluşturur.

Öyküdeki kişilerin mesleki konumlarına bakıldığında, Kafka'nın rastlantıdan uzak, bilinçli bir seçimle eserinde yer alan kişileri kurguladığı görülür. Mahkûm olan da, cezayı uygulayan makineyi yapan da nihayetinde bir askerdir. Askerlik, hiyerarşik sistemin en katı uygulandığı birimlerden biridir. Bu durum hiyerarşik ilişkiyi, hiyerarşik ilişki de emir-komuta zincirini beraberinde getirir. Emir-komuta zinciri ise itaatkârlık, kesin kuralcılık ve aşırı disiplin yoluyla uygulamaya konulur. Böylece, sistem kendi kendini yok eden mekanizmalar üretir.

Ceza Sömürgesi'nde “[k]afkaesk”liği “korku, güvensizlik, hayal kırıklığı, yabancılaşma, bürokratik bir şekilde organize olmuş [...] güçlere karşı acz, terör, dehşet, karamsarlık, suçluluk, çaresizlik, yargılanmak, çözümsüzlük, anlamsızlık ve absürdite” (Arman: 2002, 209) gibi durumlarla bir bütün halinde sunan Kafka, modern toplumsal hayatın getirilerini madde tapıncı (meta fetişizm) ekseninde, bürokratik ve hiyerarşik düzenin adaletsizliğiyle sosyo-psikolojik ve otobiyografik bir boğuntu içerisinde sergiler.

Toplumsalı yakalayan bireysel bakış açısıyla Kafka, farklı ortamlarda ve konumlarda bulunan memurların ve insanların yaşadıkları olayları eserlerine yansıtarken bürokratik ve hiyerarşik adaletsizliğin açmazını da simgesel bir düzlemde dile getirir. Kafka, bürokrasiye ve hiyerarşiye olan yaklaşımıyla geçmişten, feodal dönemden günümüze taşınan ve modernitenin yeni koşullarıyla daha da güçlenen modern toplumsal düzenin eziciliğine ve adaletsizliğine karşı olduğunun ipuçlarını verir. Eskiden, feodal ve köleci toplumlarda ezilen ve acı çeken insan, bir nebze de olsa doğal yaşamda bu acılarını dindirme olanağı bulurken, modern yaşamın doğurduğu ortam, insanı hem doğadan hem de kendi doğasından uzaklaştırır ve sıkıntılarını daha da çoğaltır. Başta beslenme,

* Modern edebiyatın avangard bir yazarı olarak Kafka, kendine özgü biçimiyle eserler kaleme alır. Kafka'nın eserlerini belli bir edebiyat akımına dâhil etmek zor olduğundan, yazarın biçimine ve işlediği konulara açıklık getirmek için kafkaesk (Kafka'ya özgü veya Kafkavari) kavramı ortaya çıkar. Edebiyatçılar ve edebiyat eleştirmenleri söz konusu kavramın anlamıyla içeriği üzerine yoğunlaşırlar.

barınma ve eğitim olmak üzere doğal yaşamdaki her türlü işleyiş yerini mekanik yaşamın uygulamalarına bırakır. Kafka, modernitenin insanı mekanikleştirmesine ve insani değerleri yozlaştırmasına karşıdır.

Ceza Sömürgesi'nde bürokratik ve hiyerarşik ilişkilerin madde egemenliğini ve mekanik yaşamı ön plana çıkararak insani ilişkileri göz ardı etmesinin yanı sıra devasa bir makinenin insanlar üzerindeki acımasız hükmü gözler önüne serilir. Bir “*vahşet tiyatrosu*” (Gündüz: 2011, 90) sergileyen bu makine mahkûmların kanıyla onların bedenlerine işledikleri suçları yazar.

Beklenti Ufkunun Kırılması

Kafka, anlatımlarında alışılan dünya düzeni sürüp giderken, birden bire sıradanlığın dışına çıkarak okuyucuyu alışılmamış bir durumla karşı karşıya getirir. Bu durum *Ceza Sömürgesi*'nde de görülür. Öykü, “[*s*]ubay, “*Eşsiz bir alet*” dedi yolcuya; ve kendisine hiç de yabancı olmayan makineyi hayran bir eda ile süzdü” (Kafka: 2011, 21) cümlesiyle başlar. “*Tamamen simgesel, ağırlıksız bir yerde yitip gittiğimizi sandığımızda, Kafka bizi tanıdık görünüşlerini ve düşüncelerini hemen (ve minnetle) fark ettiğimiz bir dünyaya geri götürür*” (Haves: 2010, 233). Bu bağlamda Kafka, öyküde madde egemenliğinin büyümesine kapılan insanı, ani bir farkındalık yaratarak okura anlatmaya çalışır. Makinenin ceza organı olarak vazife göreceğinin sinyallerini eserinin yukarıda da alıntılanan ilk cümlesiyle vermeye başlar.

Kafka, sıra dışı durumların kanıksanmış acımasız gerçekliğini sessiz çılgınlığıyla anlatmaya çalışır. “*Onun anlatımındaki en ilginç nokta bozukluklar karşısında hayrete düşmemenin hayret verici olmasıdır*” (Salihoğlu: 1983, 46). Bu bağlamda, okurun beklenti ufkunda bir kırılma gerçekleştiren Kafka, eserin alımlanışı-algılanışı konusunda okurdaki temel ve alışılmalı beklentiyi alt üst eder.

Apokaliptik (Kıyametimsi) Durum*

Kafka, eserlerinde apokaliptik, yani kıyametimsi durumları ön plana çıkarır. Madde egemenliği, insanın benliğini ve ahlaki değerlerini silerek, bütün güzelliklerini yok ettiği bir dünyada geriye sadece insanlık suçunu bırakır. İnsan, işlediği suçlar ile birlikte daha bu dünyada bir mahşer yeri oluşturur. Öykünün geçtiği ceza sömürgesi de böyle bir yerdir.

Bu küçük, kumlu vadide, dört yanı yalçın kayalıklarla çevrili bu çukurda, subaydan, yolcudan ve saç başı dağılmış, ağzı açık aptalın biri olan mahkûmdan; bir de, mahkûmun ayaklarına, bileklerine ve boynuna geçirilmiş ve birleştirici halkalarla tutturulmuş zincirlerin

* Sanatçı, bireysel dünyasını sarmalayan toplumsal sorunları ya da yaşadığı içsel gerilimleri karamsar bir söylemle dışa vurarak bunalım üzerine odaklanan bir anlatım tarzıyla kıyametimsi bir durum yaratır. Dış dünya karşısındaki güvensizlik ve değer yitimi, sanatçıyı kendi iç dünyasının karmaşıklığı ve kasvetiyle şekillenen bir mekân tasarımına yönlendirir. Anlaşılması zor, simgeler içeren bir dille mevcut karamsar bakışımı ifade ederek, dünyanın sonu olarak nitelendirilen kıyamet gününü içinde bulunduğumuz ya da çok yakında dâhil olacağımız bir durum olarak betimler. Bu bağlamda, birden bire cennetten cehenneme ya da korunaklı düzlüklerden uçurumun kenarına atlayarak kendi yazdığı kıyamet senaryolarını gerçekleştirir.

bağlı olduğu ağır bir zinciri elinde tutan askerden başka, kimsecikler yoktu[r] (Kafka: a.g.e., 21).

Genel olarak, Kafka'nın iç dünyasını dışa vurmak için yaptığı karamsarlık, yıkıntı ve umutsuzluk yüklü soyut iç mekân betimlemeleri, *Ceza Sömürgesi*'nde “küçücük, kumlu vadide”, “dört yanı yalçın kayalıklarla çevrili bu çukurda”, “ağız açık aptalın biri” ve “ağır bir zinciri elinde tutan askerden başka” gibi sözcük öbekleriyle aynı olumsuzluklarla somut düzlemdeki dış mekâna taşınarak mahşer yeri tanımlamasına uyum sağlar. Kafka, mekân betimlemesiyle bir cehennemi, adeta gayya çukurunu çağırıştırır. Yazar, hayallerle bezenmiş sahte, tozpembe bir dünyaya itiraz eder. Gerçeklerle örülü dünya algısını “*korkudan gelen grotesk mizahı*” (Salihoğlu: a.g.m., 44) ile bütünleştirerek “ütopyaya hayır” der.

Her ütopya birilerinin cenneti olabileceken; diğerlerinin de cehennem tasarımı olabilir aslında. Ütopya, tasarımsal olma özelliği ile ele alınan duruma ve durumu ele alan kişinin tasarımına göre içerik açısından olumlu ya da olumsuz anlamda farklılıklar gösterir. Dış dünyanın toplumsal sorunlarıyla, iç dünyasında yaşadığı karmaşanın yarattığı kıyamet okyanusunun derinliklerinde boğulmadan hayatta kalmaya çalışan Kafka gibi bir yazarın ütopyası da doğal olarak kasvetle yüklü, cehenneme yakın bir ütopyadır. Bu bağlamda, Kafka gerçekçiliği olmayan bir ütopya algısına karşı çıktığı için “ütopyaya hayır” der.

Adorno, “otoriteryan kişilik”e* dair çözümlerinde ütopya algısına karşı bir duruş sergileyerek kitle psikolojisi ve madde egemenliği altında ezilen insan tipinin ayrıntılı bir açılımını sunar ve ütopyaya (düşülkeye)** karşı çıkar, çünkü Adorno'ya göre;

[...] hiçbir ütopya söz konusu değildir ve -şu da eklenebilir- hiçbir ütopya söz konusu olmamalıdır. İnsan “gerçekçi” olmalıdır. Ne var ki, bu gerçeklik nosyonu nesnel, olgusal içgörü temelinde yargılama ve hesaplama zorunluluğuna değil, daha çok, baştan beri insanın, birey ve onun niyetleri karşısında, var olanın ezici üstünlüğünü kabullendiğini; her tür temel iyileştirme konusunda boyun eğme anlamına gelen bir uyumluluğu savunduğunu; hayal olarak nitelendirilebilecek her şeyi bir yana bıraktığını ve kendisini toplumsal makinenin bir uzantısı olarak yeniden şekillendirdiğini varsaymaya gönderme yapmaktadır (Adorno: 2011, 180-181).

Adorno, ütopyaya karşı çıkışının atıf noktasına, gerçekçi olunması konusunda bir durum tespiti yerleştirir. İnsanların ütopya algısındaki cennet gibi bir dünya tasarımının

* Theodor W. Adorno'nun *Otoriteryan Kişilik Üstüne* olarak çevrilen, ancak özgün adı *The Authoritarian Personality* olan eserinde geçen “otoriteryan” sözcüğünün, sözcüğün İngilizce kökenine de bakıldığında otoriteryan yerine otoriteryan olarak yazılması, Türkçenin ses yapısına daha uygun olduğu için çalışmada “otoriteryan” ifadesi tercih edilmiştir.

** Yunancada yer anlamına gelen topos kelimesinin başına eklenen olumsuzluk edatıyla elde edilen ütopya ya da ütopia kelimesi “düşülkeye” olarak Türkçeleştirilebilir.

madde egemenliği ile birlikte cehennem tasarımına dönüştürüldüğünü düşündüğü ve insanın makinenin bir uzantısı olarak bu cehenneme sonsuz tutsaklığına itiraz ettiği için ütopyaya karşı çıkar, çünkü söz konusu ütopyada insan, düşlediği toplumsal düzende diğer insanlarla barış içinde huzurla yaşamanın aksine, Hobbes'in de dediği gibi kendi kendisinin kurdu olur.

Bu bağlamda Kafka'nın, *Ceza Sömürgesi*'nde yarattığı mahşer yeri ile simgesel bir düzlemde tıpkı Adorno gibi “*ütopyaya hayır*” (Adorno: a.g.e., 180) dediği düşünülebilir. Her ikisinin de ortak noktası insan gerçekliğidir. İnsanların içinde buldukları adaletsiz düzene karşı bir farkındalık yaratarak toplumsal uyanışı sağlamayı amaçlarlar. Bu doğrultuda, Kafka ve Adorno'nun bakış açılarında bir bütünlük sağladıkları söylenebilir.

Öyküdeki mahşer yeri, Kafka'nın modern toplum ve madde egemenliğine dair içsel gerilimleri, duygulanımları, umutsuzlukları ve bunalımlarının simgesel ve imgesel bir mekâna dönüştürülmüş halidir. Kafka, *Ceza Sömürgesi*'nde kurguladığı mahşer yeri ile boyun eğerek uyumu sağlayan güçsüz ile kendisini toplumsal makinenin bir uzantısı olarak var eden sözde gücünün modern ahlak ve toplum anlayışına göre bir değer gibi kanıksanan kötülüğünü gözler önüne serer. Genel olarak denilebilir ki: “*Kafka'nın kahramanlarının başına gelen, kolektif bir derttir*” (Aytaç: 2005, 224) ve yazar, insanı insan yapan duyarlılık bilinciyle kendisini bu sorunun çözülmesi konusunda sorumlu hisseder, ancak somut bir çözüm önerisi de sunamaz.

Otoriteryan Kişilik

Öyküdeki mahkûm, serbest bırakılsa bile kaçmayacak, idam saatinde çağırılırsa hemen dönecek “*uysal bir köpek*” (Kafka: a.g.e., 21) olarak tanımlanır. Mahkûm, şartlanma ve öğrenilmiş çaresizlikle Pavlov'un köpeği gibi hareket eder. Bu duruma kitle psikolojisi açısından yaklaşıldığında, bir taraftan hayvan-oluş eserindeki başatlığı sürdürürken; diğer taraftan makine, öykünün hareketlendirici unsurunu oluşturan sosyo-politik düzenlemeleri somut bir düzlemde alegorik bir yaklaşımla gözler önüne serer (bkz. Deleuze-Guattari: 2001, 59). İnsanların nesneye indirgendiği sömürgeci kapitalist bir dünyada Kafka, *Ceza Sömürgesi* adlı öyküsünde kişilerini groteskleştirir ve mahkûmu subay karşısında güdülenmiş bir hayvan gibi betimler;

[...] bir canlı üzerinde tam ve kesin denetim sağlama dürtüsü [...] sadizmin özünü oluşturur. [...] Sadizmin gözlenebilen tüm değişik türleri tek bir temel dürtüye dayanır: Başka birisinin üzerinde tam bir egemenlik kurmak, onu isteklerimizin çaresiz nesnesi durumuna sokmak, onun tanrısı olmak, onunla istediğimiz gibi oynayabilmek. O insanı aşağılamak, tutsak etmek asıl amaca giden yollardır; asıl amaçsa o insana acı çektirmektir; çünkü kendisini savunma gücünü yitirmiş bir insan üzerinde ona zorla acı çektirmekten daha büyük bir egemenlik yoktur (Fromm(c): 1994, 25).

Mahkûm ve subay arasındaki ilişkiye bu açıdan yaklaşıldığında, subayın, tabuları ayakta tutan ve kuralları koşulsuzca yerine getiren üst benliğini ikinci plana atarak, bilinçaltını ön plana çıkardığı görülür. Eski bir asker olan mahkûm, “[k]endi içindeki, insan hayatının temel olarak içerdiği, arzu, korku ya da huzursuzluk gibi eyleme yönelik gelip

geçici dürtüleri bastırır; bunlarla en iyi, varlıklarını kendi kendisine bile itiraf etmeyecek savaştır” (Canetti: 1998, 310), yani üst benliğine itaatkâr kalarak subayın komutlarını harfiyen uygulamaya devam eder. Haz temeline dayanan isteklerin çıkış noktasını oluşturan bilinçaltı, kafkaesk unsurlar olan tutsaklık-işkence bağlamında ve ezen-ezilen ilişkisi çerçevesinde ele alındığında, mutlak güç karşısında koşulsuz bir biçimde koşullanan güçsüz karşımıza çıkar. Kendisini anlamsız, edilgen bir kadere teslim eder. Bu bağlamda, mahkûmun kişiliği, Frankfurt Okulu’nun araştırdığı otoriteryan kişilik tipiyle de paralellik gösterir.

Otoriteryan sendromda “[...] bireyin otoriteye ve onun psikolojik aracısı olan üstbenliğe ilişkin tutumu irrasyonel bir görünüm alır. Özne, ancak, itaat ve boyun eğme[kt]en haz alarak, kendi toplumsal uyumuna ulaşır” (Adorno: a.g.e., 292). Bu durumda hem mazoşistik hem de sadistik eğilimler ortaya çıkar. Sistemi ve otoriteyi içselleştiren mahkûm kaçabileceğini, sistemin dışına çıkabileceğini hayal bile edemeyecek kadar sinik bir kişilik çizdiği için mazoşistik eğilimler gösterirken; mahkûm üzerinde egemenlik kurmak, onun efendisi olmak, onu aşağılamak ve tutsak etmek isteyen subay ise mahkûma acı çektirmek arzusuyla sadistik bir eğilim gösterir. Kafka, sistemin ayrılmaz bir parçası olan hiyerarşinin gücü ile birey olarak insanın güçsüzlüğünü ve koşullanmış çaresizliğini *Ceza Sömürgesi*’nde bir kez daha gözler önüne serer.

Bu durum aynı zamanda, bireysel ve toplumsal sorunların karşısında duyarlılık gösteren bir şairin iç sıkıntısını yaşayan Baudelaire’nin “Albatros” şiirinde, özgürlüğün simgesi olan ve şairin kendisiyle özdeşleştirdiği albatros kuşunun gemideki tayfalar, yani toplum tarafından işkenceye maruz bırakılarak, özgürlüğün yine insanlar tarafından yok edilmeye çalışıldığı bir döneme götürür bizi. Albatros kuşlarına nasıl acı çektirilirse, *Ceza Sömürgesi*’ndeki mahkûma da albatros kuşları gibi acı çektirilir. Burada ise insan, yaralı özgürlüğü temsil eder. Düzen, toplumun insani değerleri yozlaştırılarak, ezen-ezilen ilişkisi bağlamında, ezenin çıkarları doğrultusunda bozguna uğrattılır ve özgürlük insan eliyle yeniden yara alır. Baudelaire gibi Kafka da, modernleşmenin bir getirisi olarak, insani değerlerin yozlaşması ile mekanik yaşama yönelen insanın kötü koşullarda-insani değerlerden uzak- yaşamasını ve bu değişimlere toplumsal açıdan tepki gösterilmemesini eleştirir.

Otobiyografik açıdan bakıldığında ise, mahkûmun çift yönlü simgesel bir boyutunun olduğu dikkat çeker. Toplumsal çerçevede değerlendirildiğinde, ezen-ezilen ilişkisini yansıtırken; bireysel açıdan ele alındığında Kafka’nın babasıyla olan ilişkisini, mahkûm ve subay arasındaki ilişkiye benzetmek mümkündür. Kafka için babası dev gibi bir adam, en güçlü otoritedir (bkz. Kafka: 2014, 16). Benliği ile birlikte bütün düşünceleri babasının baskısı altındadır. “[S]öylediklerini *doğrudan Tanrı buyruğu sayıyor; bunları hiç unutmuyordum*” (Kafka: a.g.e., 23) diyen Kafka, mahkûmun subayı ilahlaştırması gibi babasını otorite anlamında gözünde ilahlaştırır. Kafka’nın babası da tıpkı subay gibi sadistik eğilimler göstererek Kafka’nın psikolojik çerçevedeki mazoşistik eğilimlerinin kaynağı olur. Bu bağlamda Kafka, üçe ayırdığı dünyayı şöyle ifade eder:

Birincisi, yalnız benim için konan, ama benim nedense bir türlü uya-

madığım yasaların egemen olduğu ve içinde köle gibi yaşadığım dünya; ikincisi, benimkine sonsuz uzaklıkta bulunup senin yaşadığın ve hükmetmeler, sağa sola buyruklar vermeler ve verilen buyrukların yerine getirilmeyişine kızıp içerlemelerle vakit geçirdiğin dünya ve nihayet başkalarının buyruklardan ve buyruklara uymalardan bağımsız, mutlu yaşayıp gittiği bir üçüncü dünya (Kafka: a.g.e., 24-25).

Babasının yarattığı baskı dünyası Kafka'nın kendisini sürekli bir yüzkarası olarak hissetmesine ve bu yüzden kendisini suçlayarak psikolojik açıdan mazoşistik davranışlar sergilemesine neden olur. Kafka'nın özgüven eksikliğinin yanı sıra, değersizlik duygusuyla bütünleşen sinik bir kişiliğe bürünmüş hali, babası Hermann Kafka'nın eseridir. Babasının Kafka'yı daha çok duygusal istismar yoluyla benlik duygusuna yönelik suçlamalarla kişilik açısından zedelediği görülür. Hermann Kafka'nın duygusal istismarın en bilinen yöntemleri olarak sayılabilecek çocuğu aşağılama, yalnız bırakma, yalıtma, ayırma, korkutma, yıldırma, tehdit etme, sık eleştirme, yaşının üzerinde sorumluluklar bekleme, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma şeklindeki (bkz. Sivri: 2003, 86) yollara sıklıkla başvurduğu söylenebilir.

Kafka'nın psikolojik çerçevedeki mazoşistik eğilimlerinin bedenine yansımaları da söz konusudur. İri ve dev gibi görünen babasının otoritesi karşısında Kafka'nın ince ve sıksa bedeni, yazarın baba otoritesine karşı tepkisinin somut düzlemde bir yansıması yorumunda bulunmak yanlış olmasa gerek. Kafka: *"Güçten nefret ettiği, ama kendini onu alt edecek durumda da görmediği için giderek küçülerek güçlüyle arasındaki uzaklığı büyütme yoluna gider"* (Canetti: 2000, 108-109; akt. Sarı: 2009, 137). Babası Hermann Kafka'yı da hayatındaki en güçlü otorite olarak gördüğü için zayıflığına zayıflık katarak, hem babasından -onun görüş alanından- uzaklaşır hem de kendi yöntemlerine göre onunla bir mücadeleye girer. Bu mücadele ise, sürekli küçülerek sessiz bir kaçış niteliğinde gerçekleşir.

Kayıtsızlık, İletişimsizliğin Bir Sonucu Olarak Yabancılaşma ve Boşuna Çabalayış

Modern toplumda insanın insanı kurtaracağı düşüncesindeki yanlış Kafka'nın eserlerinde her zaman görülen bir gerçeklik durumudur. Madde egemenliğinin insanı robotlaştırdığı, sadece iş gücüne ve itaatine yönelik çalışmaktan ibaret kıldığı *Ceza Sömürgesi*'nde mahkûmu infaz yerine götürecek olan askerın kayıtsızlığı, subay, asker ve mahkûm üçgenindeki iletişimsizlik ve mahkûmun çabalarının boşunalığı bu bağlamda dikkat çeker. Askerin *"[b]aşı öne sarkık, mahkûmun zincirini bileğine dolayarak, tüfeğine dayanmış, hiçbir şeye kulak astığı yoktu[r]. [...], ne askerın, ne mahkûmun bir tek Fransızca kelime bilmediği muhakkaktı[r]. Böyle olduğu halde, mahkûmun, subayın izahatını takip etmeye uğraşması dikkate değer bir şeydi[r]"* (Kafka: a.g.e.; 23-24).

Eski bir asker olan mahkûm, yasaya istemeden karşı gelen ya da bu yasayı farkında olmadan çiğneyen biridir. Kafka'nın eserlerinde iktidarın ya da toplumsal yapıyı şekillendiren unsurların dilini bilmeyen, bu nedenle de iletişim kuramayanların sistem tarafından yok edilmesi, *Ceza Sömürgesi*'nde görülen bir başka kafkaesk unsurdur. Mahkûm, öyküdeki iktidarın dilini bilmediği için iletişim konusunda tek taraflı bir sıkıntı yaşar. Subay tarafından dikkate alınmayacağını bildiği ve onun konuştuğu dili anlamadığı halde iletişim kurmak için çabalar.

Kayıtsızlık, iletişimsizliğin neden olduğu yabancılaşma ve sistem karşısındaki çabaların boşunluğu gibi kafkaesk unsurların bir arada bulunduğu yukarıdaki alıntıda, iletişimin özü olan etki ve iletişim süreçleri kesilerek yerine sömürü sisteminin dayattığı hiyerarşinin anarşizmi getirilir.

Söz konusu kafkaesk durum, Kafka'nın babasıyla yaşadığı iletişimsizlik sorununu çağrıştırmasının yanı sıra, simgesel açıdan toplumsal bir anlama da sahiptir. Dil, bir milleti oluşturan temel unsurlardan biri olarak öncelikle bir toplumun, sonrasında ise bireyin aidiyet duygusunun pekişmesi açısından büyük bir önem taşır. Camus ve Adorno'nun işaret ettiği gibi: "Anadili insanın anavatanıdır. Anadili işgal edilmişse vatanı da işgal edilmiş demektir."

Öyküdeki mahkûm Fransız değildir. Anadilini bilir, ancak subayın konuştuğu dil anadili değildir. Subay ise mahkûmun dilini bilse de konuşmaz. Bu durum aynı zamanda, kültür emperyalizminin dil yoluyla gerçekleştirilmesinin kurgusal düzlemde dolaylı bir aktarımı olarak *Ceza Sömürgesi*'nde karşımıza çıkar.

Sisteme Yönelik Eleştiri

Eserlerinde daima sisteme yönelik eleştiride bulunan Kafka, *Ceza Sömürgesi*'nde de bu duyarlılığını ihmal etmez. Yolcu ve subay arasında mahkûmun yargılanmasına dair geçen karşılıklı konuşmalarda sisteme yönelik eleştirisinin izlerine rastlanır. Yolcunun, "[g]iydiği hükümden haberi yok mu bu adamın?" sorusu üzerine subay: "Hayır", "[...] Ona bunu bildirmekte mana yok." [...] "Nasıl olsa gövdesiyle öğrenecek." (Kafka: a.g.e., 27) yanıtını verir. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, yasa "nesnesi bilinmeyen, boş ve içeriksiz saf biçim olarak" (Deleuze-Guattari: a.g.e., 65) sunulur. Mahkûmun ceza sömürgesinde kendisini savunması için hiçbir şansı yoktur. Yolcunun, "siz bunları doğru buluyor musunuz?", [...], "ama hüküm giydiğini biliyordur, şüphesiz?" gibi soruları ve "[a]ma kendisini savunması için ona fırsat verilmiş olması lazım" şeklinde, adaletsizliğe karşı duruşuyla sistemin işleyişindeki bozukluğa ve adaletsizliğe doğrudan gönderme yapan Kafka, *Ceza Sömürgesi*'ndeki yolcu kimliğiyle hem hukuk alanında gördüğü doktora eğitiminin (bkz. Litowitz: 2002, 108) vermiş olduğu duyarlılığı taşır, hem de gözü dönmüş, ürkütücü bir sistem karşısında ne yapacağını bilemeyen modern yazara örnek teşkil eder.

Yazar, ikili doğasını eşit ölçüde ele alarak yaratmış olduğu dünyayı ve bu dünyanın kapitalist sistemin ağırlığı ve adaletsizliği altında ezilen insanının güçsüzlüğünü bir ikilem içerisinde gözler önüne serer. Ancak, Hawes'e göre "*Ceza Sömürgesi*'ndeki liberal

aklı “bilim yolcusu” gayet iyi bilir ki burada bir şeyler yolunda gitmemektedir ama eyleme geçmenin getireceği sorumluluktan korkar ve zaten kendisine düşen Beyaz Liberalin Görevinden kaçır. Ve o bile elinde olmadan “eski günlerin gücü”nü hisseder” (Hawes: 2010, 234-235). Hawes’in bu yorumu ise, bir taraftan Kafka’nın modern insanın sözcüklerle portresini çizerken; diğer taraftan onun pasifliği ve sorumluluk almaksızın her şeyden kaçır kurtulma isteğini yansıtmısıyla ilgilidir.

Aynı zamanda bu durum, devrimci birey ile liberal birey arasındaki farkı gözler önüne serer. Devrimci, bedel ödeyerek, toplumun iyiliği için düzeni değiştirmeyi amaçlar. Nazım Hikmet gibi “ben yanmazsam, sen yanmazsan, biz yanmazsak, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa” diyerek “biz” bilinciyle hareket ederken; liberal birey ise “ben” bilinciyle, sadece kendi özgürlüğü ve insanlık durumu için mücadele verir.

“Suçtan şüphe edilmez” (Kafka: a.g.e., 27) ilkesine katı bir şekilde bağlı olan subaya göre mahkûma bir açıklamada bulunmanın anlamı ve gereği yoktur. Cezasını vücuduna yazılınca öğreneceği için açıklanması gereksizdir. “Demek ki yasa yalnızca bir hüküm içinde bildirilebilir ve hüküm de ancak bir ceza içinde öğrenilebilir” (Deleuze-Guattari: a.g.e., 65). Sadece görev sırasında uyuyakalmış olsa da, mahkûmun suçlu ya da masum olması subay için önemsizdir. Burada, Orta Çağ’ın engizisyon mahkemelerini hatırlatan bir durum söz konusudur. İnsan, sistemin yarattığı kirliliği ve adaletsizliği, yaşamında haksız yere birebir deneyimlemekle yükümlü kılınır.

“Suç problemi, hem de belli bir hatadan doğan suç değil, genel suç problemi Kafka’yı hep meşgul e[der]” (Aytaç: a.g.e., 282), çünkü Kafka, çocukluğunda babası tarafından sürekli olarak cezalandırılmasının yanı sıra, suçluluk duygusuyla da babası tarafından aşağılanmaya layık görülür. “İki suçlama, iki suçluluk duygusu ve iki infaz arasındaki benzerlik, Kafka’nın eserlerindeki aile içi “totalitarizmle” büyük toplumsal sanrılarındaki totalitarizmi birbirine bağlayan sürekliliği ele verir” (Kundera: 2014, 109). Bu bağlamda, Kafka, kendi hayatından yola çıkarak toplumsal alandaki suç probleminin kaynağına ulaşmaya çalışır. Otobiyografik izler taşıyan *Ceza Sömürgesi* gibi bir eserinin yanı sıra, suç kavramını irdelediği *Dava* gibi bir romanına da hayat verir.

Subay, bir taraftan yolcuya üniforma aşkını ve vatana olan bağlılığını (bkz. Kafka: a.g.e., 22) anlatırken; diğer taraftan infaz makinesini hayranlıkla ve tüm detaylarıyla açıklamaya çalışır. Yolcunun bu durum karşısındaki yaklaşımı Kafka’nın askerlere karşı tutumuyla paralellik gösterir. Kafka, I. Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından günlüğüne şöyle bir not düşer: “Vatanseverlerin yürüyüşü... Bu yürüyüşler savaşa eşlik eden en iğrenç belirtilerden biridir... Ben kötü kötü bakarak oracıkta dikiliyorum.” Bunun üzerine Wagenbach, “[...] iki ay sonra yazılan Cezalılar Kolonisi’ndeki o tuhaf idam geleneğine ilişkin bilgi edinen turistin gözlerindeki de aynı kötü bakıştır ya da - o aşırı özsuçlamayı bir yana bırakırsak- aynı tarafsız, serinkanlı, nesnel bakıştır bu” (Wagenbach: 1997, 126) yorumuyla Kafka’nın savaşa ve askere karşı tutumunun yansımalarını *Ceza Sömürgesi*’nde bulabileceğimizin ipuçlarını verir. Bu anlamda Kafka öyküde mahkûmun yanı sıra kendisini yolcuyla özdeşleştirir.

Madde Egemenliğinin Büyüsüne Kapılan İnsan

Makineye duyulan hayranlık aslında sisteme duyulan hayranlığın dolaylı bir anlatımıdır. Subay, kendisine verilen infaz görevini yerine getirmekten gurur duyar. Onun için bu makine ve bu sistem olmadan yaşamının bir anlamı yoktur. Subayın iş ahlakı ve anlayışı Marx'ın “yabancılaşmış emek” kavramı ile ilişkilendirildiğinde kendi türü hakkında bilincinin fazlasıyla değiştiği ve gerçek hayatını bile bir araç olarak görmeye başladığı (bkz. Fromm(a): 1992, 136) yadsınamaz bir gerçektir. “[Ş]u pisliğe bakın, ahıra döndü makine” (Kafka: a.g.e., 35) derken sinirden titreyen elleriyle makinenin mahkûmun ağzına tıkanan keçe tıkacı yüzünden kusmuklarla kirlenen halini gösterir. Yolcu ise “[u]suldeki adaletsizlik, hükümdeki insaniyetsizlik” (Kafka: a.g.e., 35) yüzünden kendisini bir anlamda rahatsız hisseder. *Ceza Sömürgesi*'nde modern insanın maddeye egemen olmak isterken; madde egemenliğine boyun eğmesi kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkar. Horkheimer'in de dediği gibi “[i]nsanın eşya üzerinde iktidar kurma isteği ne kadar yoğun olursa, eşyanın onun üzerindeki tahakkümü de o kadar ağır olur ve insan da gerçek bireysel özelliklerinden o kadar uzaklaşır; zihni giderek bir biçimsel akıl otomatına dönüşür” (Horkheimer: 1994, 146). Subay, maddenin büyüüne kendisini o kadar kaptırır ki; adeta bir akıl tutulması yaşar. Zihni, var olan insani duygularını yok ederek mekanikleşmeye başlar. İnsan ve makine ayrımında, makineye insan muamelesi yaparken; insana, topluma zararlı bir yaratık olarak tiksintiyle yaklaşır. Subayın makineye verdiği değer ve onu insan ile özdeş kılması modern zamanın ürünü olarak yorumlanan madde tapıncının bir yansımasıdır.

İnfaz Makinesi

Ceza Sömürgesi'nde yasanın ne olduğunu bilen yoktur, ancak makinenin iğneleri bir taraftan mahkûmu işkence cezasına çarptırırken; diğer taraftan yasayı tanımayan mahkûmun bedenine hükmü kazır:

Adam yüzükoyun uzandığı zaman, yatak titremeye başlayınca, tırmık, gövdesinin üzerine doğru indirilir. O, -iğneleri, adamın derisine neredeyse degecek bir halde- kendi kendisini ayar eder; ve temas başlar başlamaz, çelik şerit gerilip sert bir kuşak haline gelir. Derken hükmün ifası başlar. [...] Tırmık tam bir düzenle yapar işini; titrerken, sivri uçları, yatağın titreşimiyle gövdenin derisine saplanır. Asıl hükmün yerine getirilişi seyredilebilsin diye, Tırmık camdan yapılmıştır (Kafka: a.g.e., 29).

Kafka, “[a]sıl gerçek, oldum olası gerçektir” (Janouch: 1966, 86) derken, insan yaşamının aslında gerçek olmaması gereken bu niteliği karşısında hayrete ve çaresizliğe düşse de, ayrıntılarda yakaladığı gerçeğe yakınlığı ve sahiciliği net bir şekilde ortaya koyar. ““Gerçek dışı”nın “gerçek”, psikolojik durumların ayrıntılarıyla gösterilebilen gerçekler karşısındaki egemenliğini son sınırına kadar zorlar” (Haves: a.g.e., 232),

ancak bu sınırı asla aşamaz. Psikoloji ve gerçeklik arasındaki gerilimden yararlanarak *Ceza Sömürgesi*'nde yaşananların gerçek olup olmadığı konusunda okuru olasılık ve imkânsızlık arasında ikileme bırakmayı tercih eder. Abartılı ve acımasız bir gerçekliği (?) gözler önüne serer.

Soyut bir mekanizmanın somut makinesel bir düzlemde yansıtılması ile ortaya çıkan infaz makinesi “[...] ancak kendileri için değer taşıyan ve sınırsız bir içkinlik alanında -yasa yapımına karşı adalet alanı[nda]- yolunu çizen gerçek düzenlemelere karşı” (Deleuze-Guattari: a.g.e., 124) hareket eder. Öyküde alegorik bir düzlemle ilintili olarak ortaya çıkan imgeler infaz makinesine dair birtakım anlamlarla yüklüdür. “İmge, [...] bir yanıyla reel gerçeğin parçasıyken öteki yanıyla kurmaca dünyanın malıdır” (Ecevit: 2014, 51). Bu bağlamda *Ceza Sömürgesi*'ndeki infaz makinesi, hem soyut hem de somut gerçeklik kategorisinde okurun karşısına çıkar. Bozuk bir makine olarak (bkz. Kafka: a.g.e., 34) somut düzlemde sistemin tekdüzeliğini ve işleyişindeki aksaklığı göstermeye çalışırken; soyut düzlemde otoriteryanizm ekseninde faşist arzuların hedonik bir tavırla bütünleşerek vücut bulmuş halini yansıtır ya da tam tersi örtük olarak, sorunun yine insan tarafından üretilen bir alternatifle çözülebileceği iletisini verir çünkü makine insan yapımıdır ve sistem gibi o da bozulabilir. Sistemin kaynağı insan olduğu için, tıpkı bozulan makineyi olduğu gibi, yozlaşmış sistemi iyileştirme konusunda da insan çare üretebilir.

Kitle İnsanı

Daha önce de değindiğimiz gibi, subayın gözünde makine o kadar değerlidir ki, makinenin çalışması ile ilgili bilgileri komutanın vermesi gerektiğine, eski komutanın böyle yaptığını dile getirerek, ancak yeni komutanın bu görevini ihmal ettiğine inanır. Yeni komutan, yukarıda da ifade edildiği üzere, sistemin kaynağı olan insanın, bozulan sisteme yönelik çözüm önerisi olarak çare üretebileceğini doğrular bir umut niteliğindedir.

Makine sistemi temsil eder. Subay, Erich Fromm'un da *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum* adlı eserinde ele aldığı, beyinlerini iktidara, siyasal bir lidere teslim eden, bu liderin kendi düşüncelerini dile getirdiğine inanan, ona ait düşünceleri de kendi düşünceleriymiş gibi benimseyen ve kendi elleri ile ürettiklerine taptıkları için putperestlere benzetilen modern zaman insanları (bkz. Fromm(b): 1992, 68) ile bire bir örtüşür. Subayın makineye olan düşkünlüğü ve eski komutanına bağlılığı, günümüz insanının madde karşısındaki edilgenliği ve üstün güçler karşısındaki acizliğinin *Ceza Sömürgesi*'nde kurgulanmış bir gösterimi olarak değerlendirilebilir.

Öyküde bu şekilde tasvir edilen subay, Le Bon'un betimlediği kitle insanına çok benzer. Kitle insanı, kulluk anlayışını özümseyen, lider olarak sunulan kişiye körü körüne bağlanan bir psikolojiyle sürüye koşulsuzca uyum sağlar. Subay da, kitle içerisinde yer alan kişi gibi görevine bağlıdır, hatta o görevi hayatının anlamı kabul eder. Freud'un, Le Bon'un *Kitle Psikolojisi* adlı eserinden hareketle tanımladığı kitle insanı da “[k]endisine telkin edilen belli davranışları gerçekleştirmek için karşı durulmaz

bir içgüdüsel zorlamayla harekete geçer” (Freud: 1996, 15). Subay, liderine katı bir şekilde bağlı, şimdiki yaşamayan bir kişilik, geçmişte gördüğü güzel günlerin duyguları ile yaşayan, geleceği de o günlerin tekrarı olabilir diye seven birisidir. Kitle içerisinde var olduğuna inanan, ancak kitlenin onun bireyselliğini yok ettiğinin farkında olmayan bir kişiliktir. Bu kişilik tipi aynı zamanda Erich Hoffer’in kitle insanı diye tanımladığı insan tipidir (bkz. Hoffer: 2005). Kitle toplumunun tipik bir özelliği olan, insan gücünün yerine makine gücünün geçmesi ve kitle insanında akıldan çok, duygu ve düşüncelerin bir lidere bağlılığının ön plana çıkması subayda gözlemlenen bir durumdur. “[...] *duygu ve düşüncelerin telkin ve bulaşım (sirayet) sonucu aynı yöne yönelişi, telkinle alınan direktifleri vakit geçirmeden gerçekleştirme eğilimi, yani bireyin artık kendisi olmaktan çıkıp istem gücünden (iradeden) yoksun bir otomat durumuna girişi*” (Freud: a.g.e., 15) öyküdeki subayın tavırlarıyla bütünleşir.

Dediğini yaptıran baskın karakter, yani komutan yok olduğunda ise subay, eski sistemle varlığını değerli gördüğü için eski sistemin kalkacağını anladığı anda kendisini yok eder. “*Tam o sırada, -adeta elinde olmadan-, cesedin yüzüne bak[an] [yolcu], [...] makinede başkalarının bulunduğu şeyi [adaleti] bulamayan subay[ı], [...], durgun ve inanç dolu bakışlarıyla, hayattaki ifadenin tıpkısı[yla]*” (Kafka: a.g.e., 52) yerde kanlar içinde bırakır. Makine ile tek bir vücut haline gelen subay pragmatik gerçekliğin baskısı altında, kendisini tükenmekte olan sistemin içindeki işlevi ile özdeşleştirdiğinden, yeni sisteme yönelik dürtüleri bastırmaya çalışsa da başaramadığı için, eski düzene yönelik tekinsiz bir özlem ve yeni sisteme karşı anlaşılabilir bir öfke ile hayatına son verir “*Makinenin adaletine ve çalışmasına olan inançla; memur makineyi başlattıktan sonra kendini makinenin yargısının mihrabı üzerinde kurban eder*” (Gündüz: a.g.m., 90). Böylece, her düşüncenin içinde zıttını barındırdığı ve hiçbir sistemin sonsuza kadar var olamayacağı gerçeği gözler önüne serilir.

Öykünün sonunda, askerinin ve serbest bırakılan mahkûmun sistemin dışında, onlar için kararları veren birilerinin olmadığı bir durumu tasavvur edemedikleri ortaya çıkar. Eric Hoffer’in betimlediği kitle insanı gerçeği bir kez daha gözler önüne serilir. Mahkûm ve ölen subayın verdiği emirlerle kendini var edebilen asker, lider olarak yolcunun peşine takılırlar. “[...] *yolcu daha rıhtımın basamaklarını yarılamadan, arkasından koşu koşu gelir[ler]. Belki son dakikada kendilerini de götürmesi için onu zorlamak ist[erler]*” (Kafka: a.g.e., 54). İzleyecekleri biri olmadan yaşama imkânları yokmuşçasına korkak ve çaresiz davranırlar.

Sistemle mücadele edilebilir, ancak alternatifi üretilmeden ve insan buna hazırlanmadan bu durum imkânsızdır, böyle bir şey gerçekleşse bile, bir önceki sistemin ardılı niteliğinde bir düzenle karşı karşıya gelinmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu yüzden, insanların kendi hayatlarını idam ettirebilmeleri için, bağımsız bir birey olduklarını onlara inandırabilecek bir eğitim sisteminin öncelikli olarak yerleştirilmesi gerekir çünkü bireyi yaratan ve ona birey olma bilincini aşıl原因an eğitimidir. Ancak, daha önce de değindiğimiz gibi ve alıntıda da anlaşılacağı üzere Kafka’nın böyle bir çözüm önerisi sunmadığı bir kez daha görülür.

Başlarında bir efendi olmadan yaşayamayacaklarına inanan mahkûm ve asker

uysal bir sürünün parçası gibidirler. İtaate karşı derin bir susamışlık içerisinde, ortaya çıkıp da kendisini onların efendisi, yöneticisi olarak ilan edecek herkese içgüdüsel bir boyun eğişle karşılık vermeye hazırdırlar (bkz. Freud: a.g.e., 21). Dışlanmaktan ve yalnız kalmaktan korkan insan psikolojisinin ön planda olduğu yukarıdaki alıntıda aynı zamanda bir başkası tarafından onaylanma arzusu açığa çıkar. Kendine özgü bir yaşam kurmak yerine, bir lidere bağlılık bağımlılık haline gelerek asker ve mahkûm ekseninde iflah olmaz bir takıntı oluşturur. Bu tür kof figürleri Kafka'nın bütün eserlerinde görmek mümkündür. Ancak bu durum, Kafka'nın babasıyla yaşadığı ikili ilişkisinde de çok net olarak görülür. Yazar da, babası tarafından sürekli olarak bir onaylanma ihtiyacı hisseder.

Sonuç

Başta Frankfurt Okulu olmak üzere, Adorno, Horkheimer ve Fromm gibi önemli isimlerin katkılarıyla şekillenen otoriteryanizm kavramı, içinde yaşadığı modern toplumun ve dünyanın sorunlarıyla yakından ilgilenen Kafka ile birlikte *Ceza Sömürgesi*'nde kurgusal olanın olanaklarıyla, ancak gerçeği de göz ardı etmeden alegorik bir düzlemde madde egemenliği, kayıtsızlık, iletişimsizliğin bir sonucu olarak yabancılaşma, boşuna çabalayış, bürokratik ve hiyerarşik düzenin açmazı, korku, çaresizlik, çözümsüzlük ve anlamsız bir kadere teslim olma gibi kafkaesk unsurlar çerçevesinde ve otobiyografik yaklaşımlar dâhilinde yeniden şekillendirilir. Ancak, yine bu bağlamda, modernitenin getirileri olan dünya görüşlerinde, varoluşçuluğun varlığı yaptıklarıyla değerli kılması, bu yönde bir çıkış yolu sunması, saçmalık felsefesinde de aynı şekilde insana, bağlanım yoluyla seçme şansı tanınması bir çözüm önerisi olarak nitelendirilebilirken, Kafka, söz konusu dünya görüşlerinin tersine ve onlardan farklı olarak somut bir çözüm önerisi sunmak yerine, sadece durum tespiti bulur.

Ceza Sömürgesi, otoriteryanizm ekseninde modern toplumda insanın insanı kurtaracağı düşüncesindeki yanılgı, insanın maddenin büyümesine kapılarak kendisine yabancılaşması, güdümlü madde tapınıcı ile kendi türünü yadırgaması, iletişimsizlik, bürokratik ve hiyerarşik düzenin eziciliği altında hissedilen korku ile güvensizlik, dehşet, suçluluk, çaresizlik, çözümsüzlük ve anlamsızlık duygularını bir bütün kılarak modern toplum insanının kitle psikolojisi içerisindeki açmazını derin bir anlatım örgüsü ile sunar. Makinenin bir yargı organı olarak vazife görmesi ise madde egemenliğindeki bireyin topluma yabancılaşması ve canlıdan çok bir nesne olarak işlev görmesini farklı bir açıdan gündeme getirir.

Yolcunun adalet arayışına rağmen edilgenliği ve subaya karşı soğuk tavrı gerçek hayatını eserlerinde yaşayan Kafka'nın kişiliği hakkında ipuçları verir. Kafka hiçbir işini tamamlamaz, okulunu, aşk hayatını, mesleğini ve daha pek çok şeyini yarıda bırakır. Babasının otoritesi altında ezilen ve bu durumdan kaynaklanan özgüven eksikliğiyle hiçlik duygusunu her zaman yaşayan Kafka, bu duyguyu aşabilmek için babası tarafından onaylanmak istese de bunu hiçbir zaman başaramaz. Otobiyografik bir yaklaşımla bakıldığında bu durum, Kafka'nın eserinde kurguladığı kişiliklerin kendi kişiliği ve babasının kişiliğiyle benzer özellikler gösterdiği sonucuyla birlikte, devlet

ve devletin ayrılmaz bir parçası olan orduya karşı bakış açısını da ezen-ezilen ilişkisi çerçevesinde gözler önüne serer.

Sosyal ve bireysel psikoloji açısından değerlendirildiğinde, *Ceza Sömürgesi* adlı öyküde otoriteryan kişilik hem subay hem de mahkûm açısından iki farklı çerçevede sunulur, bireysel ve toplumsal düzlemde hayat bulur. Subay ve mahkûm bireysel olarak Kafka ile babasını temsil ederken; toplumsal bağlamda hiyerarşik düzenin acımasızlığına ve adaletsizliğine göndermede bulunur.

Subay, yargı makinesi ve eski komutanı söz konusu olduğunda üst benliğe yönelik eğilimlerinin devamlılığını esas kılarken; eski bir asker olan mahkûmla ilişkisi devreye girdiğinde bilinçaltı yönelimlerini ön plana çıkarır. Mahkûmsa, üst benliğine bağlılığını katı bir şekilde sürdürerek alt-üst ilişkisinde kendisine biçilen rolü koşulsuzca oynamaya devam eder.

Alegorik bir yöntemle, insani duyguları uygarlığın neden olduğu düş kırıklıklarıyla bir arada sunmayı başarabilen bir yazar olarak Kafka'nın özgünlüğü tartışılmaz bir gerçektir. Anlatı örgüsünü karşıtlıklarla oluşturan Kafka, eserlerinde insan yaşamını dört bir yandan sararak tehlike altında tutan gizli ve baskıcı güçlerin adalet anlayışıyla mücadeleye girer. Özgür istenci ile giriştiği çabaların boşunallığı ise *Ceza Sömürgesi*'nde olduğu gibi hemen her eserinde dikkat çeker.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2011). *Otoritaryen Kişilik Üstüne*, Çev. Doğan Şahiner, İstanbul: Say Yayınları.
- Arman, A. (2002). “İmge Kavramının Sorunsalı Üzerine. Flaubert ve Kafka - “Bovarizm” ve “Kafkaesklik”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 42, Sayı 1-2, ss. 197-209.
- Aytaç, Gürsel. (2005). *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Ankara: Babil Yayıncılık.
- Canetti, E. (1998). *Kitle ve İktidar*, Çev. Gülşat Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deleuze, G. - Felix Guattari. (2001). *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*, Çev. Özgür Uçkan-Işık Ergüden, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ecevit, Y. (2014). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, S. (1996). *Kitle Psikolojisi*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fromm, E. (1992) (a). *Marx'ın İnsan Anlayışı*, Çev. Aydın Arıtan, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Fromm, E. (1992) (b). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, Çev. Necla Arat, İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1994) (c). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, Çev. Yurdanur Salman-Nalan İçten, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gündüz, U. (2011). “Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine...”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, ss. 83-95.

- Hawes, J. (2010). *Hayatınızı mahvetmeden önce neden KAFKA okumalısınız?*, Çev. Suğra Öncü, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hoffer, Eric. (2005). *Kesin İnançlılar*, Çev. Erkil Günür, İstanbul: İm Yayınevi.
- Horkheimer, M. (1994). *Akıl Tutulması*, Çev. Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.
- Janouch, G. (1966). *Kafka İle Konuşmalar*, Çev. A. Turan Oflazoğlu, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kafka, F. (2011). *Ceza Sömürgesi*, Çev. A. Turan Oflazoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kafka, F. (2014). *Babama Mektup*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kundera, M. (2014). *Roman Sanatı*, Çev. Aysel Bora, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Litowitz, D. E. (2002). “Franz Kafka’s Outsider Jurisprudence”, *Law & Social Inquiry*, Volume 27, Issue 1, pp. 103-137.
- Salihoğlu, H. (1983). “Doğumunun 100. Yılında Kafka’nın Güncelliği”, *Hacettepe Üniversitesi Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, ss. 39-46.
- Sarı, A. (2009). *Kafkaesk Anorexia*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Sivri, M. (2002). “Kafka’nın “Babama Mektubu” ve Susanna Tamaro’nun “Öyle Bir Çocukluk (Tek Ses İçin)” Adlı Öyküsünde Kötü Tanımlanmış Çocukların Dramı ve Şiddetin Kaynağı”, ss. 81-98, Çocuk Edebiyatına Ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet *Sempozuyumu*, (2003), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Basımevi.
- Wagenbach, K. (1997). *Franz Kafka Yaşamöyküsü*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Öz

“Ceza Sömürgesi” ve Otoriteryanizme Kafkaesk Bir Bakış

Edebiyat tarihi açısından yeni nesnelcilik akımına dâhil edilen Franz Kafka, aydınlanmacı aklın her şeye bir açıklama getirebileceği inancının çöktüğü, akıldışı, sezgisel boyutun gerçekliğe ulaşmada devreye girdiği bir dönemde eserler verir. 1919-1932 yıllarını kapsayan bu dönemde I. Dünya Savaşı’nın sonuçları, endüstri, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, ekonomik düzenin de insanlar üzerindeki etkisiyle insanın madde egemenliği altında ezilerek kitle insanına dönüşmesi kurgusal düzlemde Kafka’nın eserlerinde yeniden hayat bulur. Özne ve nesne arasındaki sınırlar silinir. Gerçeklik bir bütün olmaktan çıkarak ayrıntılara önem kazandırır. Bu bağlamda çalışma kapsamında, modern edebiyat akımının öncü ismi Kafka’nın *Ceza Sömürgesi* adlı öyküsünden yola çıkarak modern toplumun en önemli bileşenlerinden bürokratik/hiyerarşik ilişki açmazı ve insanın madde egemenliği altında ezilerek otoriteryan bir kişiliğe dönüşmesi kafkaesk unsurlar çerçevesinde sosyo-psikolojik ve otobiyografik bir yaklaşımla incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kafkaesk unsurlar, madde egemenliği, otoriteryan kişilik - kitle insanı.

Abstract

“Penal Colony” and The Kafkaeskque Approach to Authoritarianism

In terms of literary history Franz Kafka is included in the new objectivism. He writes in a term that the destruction of the belief of enlightened mind could solve everything and irrational and intuitive dimension take the place of mind reaching the reality. In this term, including 1919-1932, the outcomes of the World War I, developments in the field of industry, science and technology, the impact of the economic structure on people and man's being crushed under the domination of matter and for this reason turning into mass people are aroused again in the works of Kafka on fictional platform. The boundaries between subject and object are erased. The reality gets into pieces and details become important.

In this study, proceeding from Kafka's story called *Penal Colony*, who is the pioneer of the modern literary movement, bureaucratic/hierarchical dilemma of the most important component of modern society, man's being crushed under the domination of matter and turning into authoritarian personality will be tried to analyze in the context of kafkaeskque elements with socio-psychological and autobiographical approach.

Keywords: Kafkaeskque elements, the domination of matter, authoritarian personality - mass people.